

Зарубіжний досвід стимулювання розвитку інтелектуального капіталу і перспективи його застосування в економіці України

У статті розглянуто зарубіжний досвід стимулювання розвитку інтелектуального капіталу, запропоновано та обґрунтовано пріоритетні напрями застосування даної практики для вітчизняної економічної системи.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, технопарки, технополіси, бізнес-інкубатори, венчур, інновації, інноваційний розвиток.

В статье рассмотрен зарубежный опыт стимулирования развития интеллектуального капитала, предложены и обоснованы приоритетные направления применения данной практики для отечественной экономической системы.

Ключевые слова: интеллектуальный капитал, технопарки, технополисы, бизнес-инкубаторы, венчур, инновации, инновационное развитие.

Foreign experience of stimulation of development of intellectual capital is considered. In the article, priority directions of application of this practice are offered and grounded for the domestic economic system.

Keywords: intellectual capital, technopark, technopolis, business-incubators, vechur, innovations, innovative development.

Постановка проблеми. Результатом трансформаційних процесів має стати формування якісно нової ланки економіки, для якої характерно те, що саме знання у вигляді інформації як систематизованих даних прискорюючими темпами змінюють обличчя сучасного світу

Розробляючи стратегію модернізації економіки на інноваційній основі в сучасних умовах, важливо враховувати інноваційні контури світової економіки.

У провідних індустріальних країнах генетичне коріння формування науково-технічної та інноваційної політики лежало саме в соціальних проблемах. Впровадження науково-технічних досягнень за наявності раціональної політики дає змогу підтримувати рівень життя основної маси населення над межею, критично небезпечною для соціальної стабільності; забезпечувати соціальну впевненість за рахунок постійного розширення спектра споживаних матеріальних благ і послуг; розвивати інтелектуальний потенціал особистості й суспільства; охороняти соціум від деградації.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Зарубіжний досвід та існуюча практика засвідчують, що під впливом інноваційних процесів змінюється і структура економіки. За

рахунок зростання ефективності використання ресурсів частина їх вивільнюється і перерозподіляється до інших сфер діяльності. Наприклад, падає частка зайнятих у сільському господарстві – різко зростає частка зайнятих у сфері послуг.

Інновації є безпосередньою причиною виникнення одних виробництв і галузей, а також поступового відмирання і зникання інших.

Усе більше і більше співробітників, приходячи на роботу, занурюються у світ ідей, інформації. У світі простежується збільшення частки розумової праці та зменшення фізичної. За останні 100 років у США частка фізичної праці знизилася від 90% до 10%, а в найближчі роки, за прогнозами спеціалістів, вона знизиться до 5%. В 50–ті роки робітники, зайняті фізичною працею, становили більшість в усіх розвинених країнах [6].

Розвиток нових інформаційних технологій, виникнення нових засобів передачі та збереження інформації означає не просто технічні нововведення, які виникли як наслідок дії НТП. Радикальні зміни у цій сфері зумовили перетворення характеру суспільних відносин. Головне, що дає підстави серйозно називати розповсюдження сучасних інформаційних технологій революцією, полягає в тому, що вони вперше зробили найбільш вигідним видом діяльності перетворення не «мертвої» матерії, а людської свідомості – як індивідуальної, так і суспільної. Через зв'язок людина виходить з безпосереднього процесу матеріального виробництва, вона стає поруч з ним як його регулятор і контролер, що концентрує власні сили на науковому, творчому процесі розвитку себе як інтелекту та можливості перетворення природи, використовуючи новітні технології.

Цікавим фактом є те, що з початком останнього тисячоліття минулого століття понад сорок відсотків усіх нових капіталовкладень у виробництво й обладнання були зроблені у сфері інформаційних технологій (комп'ютери, фотокопіювальні апарати і т.д.) – це вдвічі більше, ніж десять років тому. Визнання інформації важливим економічним ресурсом і кінцевим продуктом економіки стало поворотним пунктом у розвитку не лише економіки, а й економічного мислення [7].

Метою статті є дослідження зарубіжного досвіду стимулювання розвитку інтелектуального капіталу та його впровадження у вітчизняну практику.

Виклад основного матеріалу. Інформація та знання – незвичний вид ресурсів, які відрізняються від грошових, природних, трудових і технічних. Економісти називають їх

«суспільним благом». Це означає, що знання не зменшуються з огляду на їхнє використання. Вони невідчужувані. На вартість створення знань не впливає, скільки людей буде користуватися ними згодом. Витрати на створення знань, втілених, наприклад у книзі, будуть коштувати однаково, незалежно від того, чи прочитають її 5 або 500 тис. осіб. Знання і їхня оболонка – не одне й те саме. Крім того, засоби їхнього відтворення – магнітофони, ксерокси, телевізори, комп'ютери – часто перебувають під контролем споживачів, а не виробників. Виробничі можливості нічим не стримуються. Знання існують поза залежністю від простору.

Незважаючи на відсутність надійного способу вимірювання запасів знань, накопичених у світі, різні показники засвідчують, що їхній обсяг продовжує збільшуватися. Виникають нові галузі бізнесу – персоналізоване забезпечення інформацією, дистанційне технічне обслуговування та навчання, електронна індустрія розваг, різні форми електронної торгівлі. Тобто зі зростанням обсягу інформації зростає і рівень її використання. Особливо помітним цей процес став у другій половині 20 ст., коли, за підрахунками фахівців, обсяг інформації подвоювався кожні 20 місяців, тоді як у 19 ст. – протягом 50 років.

Особливості інтелектуального капіталу полягають у тому, що ними володіє не тільки сам капіталіст, а й найманий персонал. Інтелектуальний капітал – результат взаємодії в процесі виробництва людей одного з одним, людей і інформаційних ресурсів, а також людей і елементів фізичного капіталу.

У рамках традиційних уявлень про капітал його самозростання відбувається в процесі кругообігу та обігу. Капітал згідно з марксистським уявленням є рух, процес, який охоплює різні форми кругообігу. Тому капітал можна розуміти лише як рух, а не як річ, яка перебуває у спокої. Те саме можна сказати і про інтелектуальний капітал. Він бере участь у кругообігу сукупного капіталу нарівні з фізичним капіталом, беручи участь у формуванні грошової форми капіталу.

Особливості інтелектуального капіталу дають уявлення про інтелектуальний капітал як про систему відносин, які виникають у процесі виробництва. Ці відносини виникають між власниками інтелектуального капіталу, робітниками та споживачами продукції.

За прогнозами ЮНЕСКО, досягти високого рівня національного добробуту можуть тільки ті країни, які мають серед працездатного населення 40–60% фахівців із вищою освітою. США та Японія мають наміри довести цей показник майже до 90% серед усіх працюючих. На думку експертів, це дасть їм змогу досягти підвищення економічного ефекту виробництва у 4–11 разів. У двадцяти розвинутих країнах, в яких працює 95% учених світу, прибуток на душу населення щорічно збільшується на \$200, у країнах, де науковців небагато, – лише на \$10. Водночас високорозвинуті країни заохочують імпорт інтелектуального капіталу. З огляду на це головним у розвитку суспільства є розвиток промисловості, яка має базуватися на нових технологіях з урахуванням вимог часу, для чого необхідні інвестиції.

У розвинутих країнах світу досить високий рівень інвестування підтримується за рахунок великих інвестицій у докорінну реконструкцію виробництва і розвиток нових галузей економіки. Суттєву роль там відіграє і економічна політика держави, яка за допомогою податкових підйомів, а особливо прискореної амортизації, стимулює фірми і компанії збільшувати інвестиції. В основних розвинутих країнах світу 30–40% інвестицій здійснюється державою.

У розвинутих країнах важливим об'єктом інновацій стало мале інноваційне підприємництво. Наприклад, у США і Західній Європі малий бізнес створює до 50% нововведень, є ліцензіатором майже 50% нововведень на світовому ринку.

Малі фірми США, які діють у галузі науки, доповнюють традиційні науково-дослідні і конструкторські комплекси промислових підприємств та університетів, неприбуткові дослідницькі організації, державні лабораторії тощо. Майже 1/8 щорічно створюваних у США малих фірм спеціалізуються на розробці, виробництві та комерціалізації нової продукції і технологій. Сьогодні держава фінансує до 1/3 видатків малих фірм на науково-технічні дослідження і розробки [6].

У зарубіжних країнах активно використовують податкове стимулювання залучення коштів на цілі розвитку юридичними та фізичними особами. Наприклад, організації враховують усю суму процентів до складу затрат, оскільки в іншому випадку підвищиться економічна ставка податку на прибуток, а скорочення чистого прибутку обмежить можливості фірми щодо залучення позикового капіталу. В багатьох країнах фізичним особам надають змогу зменшувати суму належного до сплати податку на доходи фізичних осіб на величину сплачених процентів за позиками, направлених на виробничі інвестування. Зокрема, таку податкову знижку використовують у Бельгії, Греції, Данії, Іспанії, Канаді, Норвегії, Нідерландах, Німеччині, Фінляндії, Швеції. Податкову знижку для процентів за позиками, одержаних фізичними особами, запроваджено в Австралії, Франції, Туреччині, Ірландії, Японії, США (обмежено граничним розміром), Великобританії (повністю підлягають вирахуванню тільки проценти за позиками на ділові цілі або на придбання предметів ділового використання). В Україні подібних податкових пільг немає.

Світовий досвід становлення технологічного ринку в США, Японії, Швеції, Тайвані і засвідчує, що головним елементом державної політики в розвинених країнах є програми стійкого розвитку і створення технополісів і технопаркових структур як інноваційних центрів. Економічний розвиток на зразок технополісів і технопарків перетворює периферійні області з досить відсталою економікою у високорозвинуті регіони, забезпечені високими технологіями в різних сферах промислового та сільськогосподарського виробництва, транспорту, зв'язку. При цьому розв'язуються регіональні завдання соціального розвитку, зокрема, створення додаткових робочих місць, підготовка власних фахівців, створення інфраструктури і ін.

Ці структури розміщуються при великих наукових центрах. Користувачами технопарків є маленькі приватні фірми, за-

сновані молодими вченими, які прагнуть започаткувати конкурентоспроможний бізнес. Без відповідної допомоги, на початковому етапі, поява високотехнологічного бізнесу просто неможлива. Чим складніша наукова концепція, закладена в основу бізнес-проекту, тим більшу підтримку треба надати. Зазвичай послуги технопарку після відповідного обговорення бізнес-проекту незалежні експерти надають на період до 5–7 років. За цей час потрібно відпрацювати технологію, знайти партнерів і, найголовніше, – споживачів продукції. Фінансова діяльність компанії протягом цього періоду перебуває під безпосереднім контролем якогось банку (як правило приватного), який може надати необхідну допомогу, але водночас контролює кожну угоду і стежить за тим, аби всі зусилля започаткованої справи, були спрямовані на розвиток бізнесу.

Технологічні парки у розвинених країнах основну частину фінансування отримують із державних фондів: у Великобританії вона становить 62% загальних коштів на їхнє утримання, у Німеччині – 78%, у Франції – 74, у Нідерландах – близько 70, у Бельгії – майже 100% [8].

Досліджуючи зарубіжний досвід стимулювання створення та діяльності технопарків, варто звернути увагу на Південну Корею. В останні десятиліття економіка цієї країни зазнала стрімкого зростання внаслідок заснування мережі інноваційних структур у сферах біотехнологій, інформації та зв'язку. Прикладами таких структур є Долина Даєдук, побудована за принципом американської Силіконової долини (відомий американський технопарк), та технопарк Поханг. Показовим є також той факт, що у 2002 році частка державних видатків на інноваційну діяльність у Південній Кореї становила 4,3% від бюджету країни [8].

Такі інноваційні структури, як технополіси, набули особливого поширення та визнання в Японії, яка останніми роками стала однією з країн лідерів за показниками конкурентоспроможності та інноваційного розвитку. Технополіси визначають як міста, в яких зосереджено інноваційне виробництво. Дослідник цього феномена Ш. Тацуно наголошує на тому, що стратегія технополісів – це стратегія прориву у новій сфері діяльності на основі розвитку мережі регіональних центрів вищого технологічного рівня, і, відповідно, стратегія інтелектуалізації всього японського господарства. Місцева префектура виділяє до 50% коштів у загальному обсязі фінансування цієї інноваційної структури, 30% надходять із регіонального бюджету, 10% становлять кошти виділені урядом. Приватні кошти становлять лише 10% від загального обсягу фінансування цього технополісу [8].

Ще одним поширеним видом інноваційних структур, особливо у США, де їх налічується близько 160, є бізнес-інкубатори. Вони надають підприємствам-початківцям на пільгових умовах приміщення, засоби зв'язку, оргтехніку, потрібне устаткування. Сьогодні світова мережа бізнес-інкубаторів налічує понад 2 тис. установ, які майже у всіх країнах отримують підтримку держав щодо розвитку підприємництва у науково-технічній сфері.

Європейську політику підтримки інноваційних структур в аспекті їхньої підтримки за рахунок публічних видатків доцільно розглянути на прикладі Франції. Варто зазначити, що ця держава, як і інші країни ЄС, за обсягами величини абсолютних витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки поступалася лише Великобританії (2,3% від ВВП) та Німеччині (2,4% ВВП). Ці країни займають провідні місця у світі після країн Скандинавії, США та Японії за показником фінансування інноваційної діяльності від ВВП, причому частка федерального бюджету у ньому становить від 35 до 45% [6].

Отже, одним із головних напрямів політики розвинених країн є розробка і створення технополісів і технопаркових структур, які орієнтують інноваційну політику цих країн. За даними Міжнародної асоціації технологічних і наукових парків, яка об'єднує нині 325 таких організацій в 70 країнах, дві третини всіх технопарків світу були створені після 1980 року [9].

Світовий досвід застосування інноваційної моделі розвитку економіки свідчить, що її невід'ємним елементом є венчурне (ризиковане) підприємництво, яке виконує функцію прискорювача цього процесу.

Індустрія венчурного капіталу добре розвинена в Сполучених Штатах Америки, де вона зорієнтована на нові технології і залучає різні типи інвесторів: пенсійні фонди, страхові компанії, а також приватних осіб.

Висновки

Отже, вибір індустріальними країнами державних пріоритетів у наукових дослідженнях та чітке визначення механізмів їхньої реалізації виступає однією з головних тенденцій останніх десятиріч у науковій сфері. Це зумовлено передусім обмеженістю ресурсів та високою вартістю наукових досліджень.

Щодо України, то її загальний стратегічний вектор розвитку – розбудова змішаної соціально орієнтованої економіки постіндустріального типу. Трансформація індустріальної економіки в постіндустріальну передбачає орієнтацію на розвиток наукоємних виробництв, споживчий сектор та сферу послуг [8].

Враховуючи зарубіжний досвід стимулювання розвитку інтелектуального капіталу, доходимо висновку, що основоположним принципом реалізації державної науково-технічної політики повинна бути концентрація ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку науки і техніки, організація інноваційної діяльності (розвиток малих інноваційних підприємств), проектування і навчання, державна підтримка нових технологій та НДДКР, застосування знання до організації праці, податкове стимулювання на цілі розвитку як юридичним так і фізичним особам, розвиток і створення технополісів і технопаркових структур, інвестування у докорінну реконструкцію виробництва і розвиток нових галузей економіки, підтримка індустрії венчурного капіталу, правова охорона та захист результатів наукових досліджень, які часто є об'єктами інтелектуальної власності.

Список використаних джерел

1. Рудченко Ю. Кредит під заставу торговельної марки. Зарубіжний досвід та українська дійсність // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2006. – №2. – С. 63–69.

2. Попова В., Попов В. Підсумки та напрямки інвестиційної політики в Україні // Економіка України. – 2007. – №5. – С. 35–42.

3. Паладій М. Ефективна правова охорона творчих досягнень нації – пріоритет державної політики в сфері інтелектуальної власності // Інтелектуальна власність. – 2007. – №4. – С. 7–11.

4. Нежиборець В. Інноваційна інфраструктура: проблеми, перспективи, рішення // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2007. – №5. – С. 60–68.

5. Нежиборець В. Теоретичні та практичні передумови довгострокового і середньострокового інноваційного прогнозування в еконо-

міці України // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2007. – №2. – С. 40–46.

6. Ніколаєнко С. Національна інноваційна система України: формування та проблеми реалізації // Інтелектуальна власність. – 2007. – №6. – С. 13–19.

7. Орлюк О. Виконання наукових досліджень за державні кошти: міжнародний досвід // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2006. – №4. – С. 3–9.

8. Taubman P. The Relative Influence of Inheritable and Environmental Factors and the Importance of Intelligence in Earnings Functions. – In: Personal Income Distribution. Ed. W. Krelle, Amsterdam, 1978. – P. 234.

9. Thomas A. Intellectual capital. The New Wealth of Organization. – STEWART, New York, Doubleday, 1997. – P. 125.

А.В. ГУБА,
м.н.с., Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України

Вплив процесів економічної інтеграції на соціально-економічний розвиток країн

У період глобалізації світу невід’ємною та важливою складовою для розуміння тенденцій та напрямів соціально-економічного розвитку національних економік, розбудови власної економічної стратегії та формування відповідної політики виступає інтеграція як процес розвитку світового господарства.

Ключові слова: глобалізація, інтернаціоналізація, інтеграція, соціально-економічний розвиток, трансформаційні зміни цивілізаційних процесів.

В период глобализации мира неотъемлемой и важной составляющей для понимания тенденций и направлений социально-экономического развития национальных экономик, построения собственной экономической стратегии и формирования соответствующей политики выступает интеграция как процесс развития мирового хозяйства.

Ключевые слова: глобализация, интернационализация, интеграция, социально-экономическое развитие, трансформационные изменения цивилизационных процессов.

During the globalization of the world an essential and important component for understanding trends and directions of social and economic development of national economies, developing their own economic policies and development of an appropriate policy is an integration as a process of world economy.

Keywords: globalization, internationalization, integration, social and economic development, transformational changes in civilizational processes.

Постановка проблеми. Сучасна система світогосподарського розвитку формується через дослідження явищ, процесів та проблем інтернаціоналізації. Превалюючи в останні десятиліття, інтеграційні процеси визначають напрями та пріоритети сучасних тенденцій інтернаціоналізації господарського життя, тим самим формуючи середовище сучасної конкуренції, а також впливаючи на інтереси всіх країн та регіонів світу.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Особливостям інтеграційних процесів та впливу зазначеного явища на соціально-економічний розвиток у країнах світу на сьогодні приділяється значна увага. Зокрема, дане питання у своїх роботах досліджують такі українські науковці: О. Білорус, Д. Лук’яненко, Ю. Пахомов, А. Румянцев, А. Філіпенко, Н. Мікула, А. Чухно, П. Юхименко, О. Беляєв, О. Гаврилюк, О. Шнирко та багато інших. Вагомий внесок у дослідження сутності, ефектів та теорій міжнародної економічної інтеграції здійснено західними економістами Б. Балассою, Дж. Вайнером, Е. Хекшером, Х. Джонсоном, Р. Ліпсі, К. Ланкастером, Дж. Міллем, Д. Рікардо, А. Смітом та іншими.

Мета статті полягає у розкритті сутності та проблем міжнародної економічної інтеграції та виявленні впливу інтеграційних процесів на трансформацію соціально-економічних систем країн у сучасному світовому господарстві з урахуванням глобалізації світу.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі потреба інтеграції національних економік у світове господарство є глобальною та об’єктивною закономірністю світового розвитку кінця XX – початку XXI ст. та виступає одночасно